

Kalvedødelighet og skjev kjønnsfordeling er de faktorer som best avspeiler populasjonenes svar på de forskjellige økologiske forhold. Tilstedeværelsen av tussock-graset er hovedårsaken til at det ikke har vært noe sammenbrudd av reinstammen på Syd Georgia.

LENNART LUNDMARK, 1982:

Uppbörd, utarmning, utveckling.

Det samiska fångstsamhällets övergång till rennomadism i Lule Lappmark.

Avhandling för filosofisk doktorsexamen försvarad vid Universitetet i Umeå 28. mai 1982.

Inledning: Det finns minst två åsikter om målsättningen för en doktorsavhandling i historia. Den ena riktningen ser avhandlingen som ett gesällprov där författaren skall demonstrera att han/hon kan tillämpa vedertagna metoder för att fastställa historiska fakta. Andra menar att avhandlingen dessutom skall ha vidare historievenskapsliga perspektiv och innefatta teoretiska ansatser samt försök att tolka förändringsprocesser.

Denna senare väg är betydligt svårare. Varje avhandling av den typen måste försöka täcka in ett så stort fält att alla delfrågor inte kan penetreras lika grundligt. Trots denna risk försöker den här avhandlingen uppfylla åtminstone några av kraven hos dem som förespråkar den senare vägen. I grunden handlar den om övergången från ett produktionssätt till ett annat, från samiskt fångstsamhälle till rennomadism. Tolkningsförsöket vilar på en analys av utvecklingen i Lule lappmark under senare delen av 1500-talet och början av 1600-talet.

Avhandlingen inleds med en granskning av några äldre teoretiska förhållningssätt — evolutionism och diffusionism — som har varit av stor betydelse i forskningen om samernas och renskötelsens historia. Dessa teorier förklaras vara oförmögna att fylla de krav som i dag ställs på historisk förklaring. I stället lanseras en begreppsram som kombinerar marxistisk och ekologisk teori och i ljuset av denna presenteras de produktionssätt som konfronteras i Lule lappmark under 1500- och 1600-talet.

Avhandlingens övergripande syfte är att studera rennomadismens framväxt. Tidigare forskning inom det området i Skandinavien och Sovjetunionen refereras. Genom att granska uppgifter från hela det samiska området kan man fastställa att tecken på rennomadism visar sig i det relaterande källmaterialet för första gången i början av

1600-talet. Det får motivera att perioden kring sekelskiftet 1600 intensivstuderas. Undersökningsområdet är den ur renskötelsnäringens synpunkt centralt belägna Lule lappmark.

Även när det gäller att fixera den typ av samiskt samhälle som var förhärskande i Lule lappmark under 1500-talet måste man utnyttja jämförelsematerial från hela det samiska utbredningsområdet. En huvudfråga är om grunddragen i den ekonomiska organisation som länge levde kvar bland östliga samer även dominerade Lule och kringliggande lappmarker under 1500-talet.

Det grundläggande källmaterialet för avhandlingen är kronans räkenskaper för Lule lappmark 1553—1620. Där registreras både mantal och uppbörd hushåll för hushåll, skinnhandel och löneutbetalningar till samer. Utifrån detta material kan man också analysera skatteutvecklingen och handelsutbytet. I räkenskapen kan man också följa den omfattande verksamheten med statliga renhjordar i början av 1600-talet.

Räkenskaperna ger dessutom besked om samernas levnadsförhållanden under olika perioder. Ett särskilt kapitel behandlar den svåra krisen under 1610-talet; då kompletteras räkenskaperna dessutom av utförliga berättelser om skattelapparnas utarmning. Med hjälp av några renräkningar i början på 1600-talet försöker jag också uppskatta omfattningen av samernas tamrenbestånd. Dessutom diskuteras vildrenens roll och förekomst. Slutligen antyds några utvecklingslinjer längre in på 1600-talet.

MORTEN RYG, Zoofysiologisk Institutt, Oslo Universitet, 1982:

Endocrine components in the control of annual cycles of growth and fattening in male *Cervidae*.

Indresekretoriske komponenter i kontrollen av de årlige svingninger av vekst og fetning hos hanlige hjortedyr.

Forsvart for Den filosofiske doktorgrad ved Oslo Universitet 21. oktober 1982.

Sammendrag: Det er vel kjent fra faglitteraturen at hjortedyr som lever i kalde strøk vokser fort om sommeren, mens de om vinteren vokser langsomt eller taper vekt. Samtidig er stoffskifte og næringsinntak nedsatt om vinteren. Dette mønsteret ser man, forbausende nok, også hos dyr som har fri tilgang på fôr hele året, og det har vært tolket som en tilpasning til årvisst næringsknapphet. Det har blitt vist at forandringer i dagens lengde kan påvirke vekstrytme, men man har visst lite om de fysiologiske mekanismene. Fordi vekst og stoffskifte blir påvirket av forskjellige hormoner, var det rimelig å undersøke om årsrytmen hos hjortedyr var forårsaket av hormonelle forandringer. I samarbeid med Statens Reinforsøk i Lødingen, Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk i Trondheim og Norges Landbrukskøleskole på Ås valgte jeg å undersøke skjoldbruskkjertelhormonene (*thyroxin* og *triiodothyronin*), hypofysehormonene prolactin og veksthormon, og kjønnsormonene hos rein, hjort og elg. Opplegget for arbeidet var (1) å sammenligne sesongvariasjoner i hormonnivåer med forandringer i vekt og næringsinntak, og (2) eksperimentelt forandre hormonnivåene i blodet og se om dette påvirket vekt og næringsinntak.

Vi kunne bekrefte at dyr med fri tilgang på et standard fôr spiser mer, og legger mer på seg om sommeren. Derimot fant vi lite sesongvariasjoner i skjelettvekst, såfremt næringstilgangen var god, men skjelettet ble mindre hos dyr med dårlig høst- og vinterfôring. Dette kan bety at dyr med godt vinterbeite kan bli større fordi det får en større «ramme» å bygge på om sommeren.

Vi fant årstidsvariasjoner i blodnivåer av skjoldbruskkjertelhormonene, veksthormon og testosteron. Veksthormonnivåene øker sterkt ved begynnelsen av vekstsesongen, men var lave gjennom sommeren, og vi tror ikke at variasjonene i veksthormon er vesentlige for reguleringen av vekstrytmen. Testosteronnivåene øker før og under brunsten om høsten, samtidig som vekten flater ut, men vekten flater ut også hos kastrater. Triiodothyroninnivåene øker om sommeren, men dette var en følge av øket næringsinntak. Thyroxin øket om sommeren hos rein og elg, men ikke hos hjort. Hos andre hjortedyr er det påvist en økning av prolactinnivåer om sommeren. Behandling av rein vinterstid med skjoldbruskkjertelhormoner og prolactin førte til at dyra spiste mer, men bare de som fikk prolactin la mer på seg.

Vi tror at vekstrytmen hos hannlige hjortedyr blir

styrt av flere hormoner: dels av hormoner fra testiklene, dels av øket utskillelse av prolactin (og kanskje thyroxin hos noen arter) om sommeren.

EIGIL REIMERS, Zoofysiologisk Institutt, Oslo Universitet, 1982:

Body composition, mortality and population regulation of Svalbard reindeer.

Vekst og kondisjon, dødelighet og bestandsregulering av Svalbard-rein.

Forsvart for Den filosofiske doktorgrad ved Oslo Universitet 19. november 1982.

Sammendrag: På Svalbard, beliggende på 77-81° nord, lever verdens nordligste reinrase, Svalbard-reinen. Hvorfra og når reinen ankom Svalbard er uvisst, men det er grunn til å tro at reinen har eksistert på øygruppen i flere tusen år. Ingen av reinens naturlige fiender, som ulv, jerv eller ørn, eller plageånder i form av mygg og brems har maktet å «bite» seg fast på øygruppen. Heller ikke har noen av dens beitende konkurrenter som moskus, hare eller lemen funnet veien dit på naturlig vis.

Som følge av sin ensomme suksess har reinen også kunnet kvitte seg med sin nervøse, alltid på farten flokkadferd, som er så typisk for dens artsfrender på sydligere breddegrader. I dag vandrer reinen fredelig rundt i tettheter som overstiger ville bestander andre steder, og gjør lite annet enn å beite, drøvtygge og hvile. Deres store vommer og lagre av fett, korte bein og tykke pels gir dem et klumset utseende og gjør dem dessuten lite skikket for det mer løpende liv hos slektningene på sydligere breddegrader.

Da Norge overtok suvereniteten på Svalbard i 1925, var reinen nær utryddet på grunn av hensynsløs jakt. Øyeblikkelig fredning berget bestanden. I dag, 57 år etter fredningen, finnes reinen utbredt over det meste av Svalbard og i et